

СХИЛЬНІСТЬ ДО АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ЗІ СМИСЛОЖИТТЄВИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ Й ОСОБИСТІСНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ

Крупельницька Людмила¹, Загуменов Антон²

¹Доктор психологічних наук, в.о. завідувача кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0594-2369>

SCOPUS ID: 57210893985

ID RESEARCHER: S -8523 -2019

²Студент факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2963-2194>

UDC: 159.922/942.5:615.015.6

АНОТАЦІЯ

У онлайн-дослідженні взяли участь 48 осіб. Дослідження проводилося за допомогою Методики діагностики схильності до 13 видів залежності (Лозова, 2007); П'ятифакторного опитувальника особистості (Хромов, 2000); Тесту СЖО (Леонтьєв, 2000). Серед досліджуваних було 32 жінки та 16 чоловіків віком від 15 до 30 років. Встановлено, що схильності до алкогольної, любовної, харчової, трудової залежності, залежності від комп'ютера, залежності від здорового способу життя зустрічаються більше, ніж у половини досліджуваних. У осіб з низьким рівнем осмисленості життя схильності до любовної залежності, до залежності від комп'ютера, загальний рівень схильності до залежності є вищими. Виявлено, що схильність до залежності від комп'ютера та загальна схильність до залежності пов'язані обернено з усіма смисложиттєвими орієнтаціями; схильність до залежності від комп'ютера пов'язана обернено з наполегливістю, а загальна схильність до залежності – з домінуванням та відповідальністю. Факторна структура схильності до адиктивної поведінки містить такі складові: «Осмисленість як протективний чинник»; «Хімічні адикції», «Самоконтроль», «Здоров'я як надцінність», «Задання емоційної нестабільності», «Міжстатева залежність vs Алкогольна залежність» та «Симбіотична любов».

Ключові слова: адикція, схильність до адиктивної поведінки, залежність, смисложиттєві орієнтації, осмисленість життя, особистісні властивості, факторна структура.

Постановка проблеми. Збільшення кількості осіб, схильних до адиктивної поведінки, належить до проблем, що потребують вивчення та розв'язання. Ця проблема, на думку дослідників (Николаева, Каменская, 2011), постає у зв'язку зі зниженням потреби в обов'язковому забезпеченні процесу досягнення результату власне досягальною активністю. Точніше кажучи, досягальна активність у сучасному світі може бути значно редукованою: існує багато можливостей отримати задоволення й позитивні переживання без попереднього докладання зусиль. Доступність та легкість «вмикання» системи підкріплення створюють базис для формування патернів поведінки, спрямованих на отримання підкріплення коротким шляхом. Для значної кількості осіб ця

спокуса стає надто великою, і різновидів такої спокуси з плином часу стає все більше. Тому кількість адикцій, як і кількість адиктивних осіб, постійно збільшується. Перелік хімічних адикцій останнім часом значно розширився і доповнився переліком нехімічних адикцій, таких як харчова адикція, трудоволізм, шопоголізм, сексуальна адикція, порноадикція тощо.

Головним мотиваційним радикалом адиктивної поведінки є прагнення відійти від реальності за допомогою штучної зміни психічного стану, а сутністю – залежність від певних речовини, діяльності чи особи, які є об'єктами адиктивної поведінки. Адикція викривляє стосунки людини зі світом та утруднює розуміння нею самої себе. Перспектива осмислення життя стає редуко-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © *Liudmyla Krupelnytska, Anton Zagumenov*

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

ваною та часто – спотвореною (Аймедов, 2012, Быкова, 2021, Макашова, 2017, Прокудин, 2013, Прялухина, 2017, Самара, 2015). Отже, вивчення адиктивної поведінки у зв'язку з аспектами осмисленості постає у якості актуального завдання психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Thombs, Osborn (2019) зауважують, що єдиною концепції адиктивної поведінки (АП) на сьогоднішній день немає і навряд чи вона з'явиться найближчим часом, оскільки у розвитку адиктивних проявів відіграють роль багато чинників, а пояснення в межах різних концепцій можуть суперечити одне одному. Field, Cox (2008) подають аналіз та інтеграцію існуючих теоретичних моделей, у яких АП характеризується, насамперед, такою ознакою, як упередженість уваги до стимулів, пов'язаних з об'єктом залежності. Вони припускають, що механізм розвитку АП ґрунтується на класичному обумовлюванні, завдяки якому пов'язані з речовинами подразники викликають очікування доступності об'єкта. Ці очікування спричиняють як упередженість уваги щодо стимулів, пов'язаних з об'єктами залежності, так і суб'єктивний потяг. Своєю чергою, упередженість уваги та потяг перебувають у взаємній залежності: збільшення одного призводить до збільшення іншого. На силу упередженості уваги та суб'єктивного потягу впливають стратегії когнітивного уникнення, імпульсивність та порушення гальмівного контролю.

Імпульсивність у якості чинника розвитку АП розглядають і інші автори. Зокрема, Zilberman, Yadid, Efrati & Rassovsky (2020) виявили її, поряд з повідомленнями про негативні життєві події, серед предикторів АП усіх видів. Щодо окремих видів адикції, ними було встановлено наступне: предикторами порушень, пов'язаних зі вживанням алкоголю та інших ПАР, є нижчі рівні схильності до згоди та інтелектуально-культурної орієнтації сім'ї; предикторами порушень, пов'язаних зі вживанням алкоголю, є нижчий рівень екстраверсії та вищий рівень сімейної організації; предикторами гемблінгу є сім'я з нижчою інтелектуально-культурною орієнтацією і вищими організацією та контролем; предикторами компульсивної сексуальної поведінки є нижчий рівень екстраверсії, вищі рівні нейротизму та сімейного контролю.

Brand et al. (2019) запропонували оновлену вер-

сію моделі «Взаємодія особи – афекту – пізнання - виконання» (I-PACE). Ця модель, на їх думку, є придатною для пояснення кількох типів АП, таких як гемблінг (азартні ігри), геймінг (комп'ютерні ігри), шопінг з покупками та компульсивні розлади сексуальної поведінки. Автори, спираючись на результати останніх емпіричних досліджень та теоретичних міркувань, зазначають, що АП розвивається внаслідок взаємодії змінних, які можна розглядати у якості диспозицій: афективних та когнітивних реакцій на певні стимули, а також виконавчих функцій, таких як гальмівний контроль та прийняття рішень. При розвитку АП зв'язки між стимулом-реакцією / потягом та зменшенням гальмівного контролю сприяють розвитку поведінки, яка стає звичною.

Роль травми у розвитку АП вимагає подальших уточнень, оскільки наведені у літературі дані є недостатньо послідовними та узгодженими, хоча лонгітюдні дослідження у цій галузі виявили ознаки взаємозв'язку травмування у міжособистісних стосунках з подальшим розвитком АП (Thege, Horwood, Slater, Tan, Hodgins & Wild, 2017). Автори систематичного огляду за даною тематикою зазначають, що у більшості досліджень науковці фокусувалися на травмах, отриманих у дитинстві; проте майже повністю відсутні дослідження травматизації у зв'язку з розвитком АП у дорослому віці. Крім того, у більшості лонгітюдних досліджень акцент робився на залежності від алкоголю, але майже зовсім не потрапляли у поле уваги поведінкові залежності.

При вивченні чинників розвитку АП постає питання й щодо протективних факторів. Осмисленість життя (ОЖ) та сформованість смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) є, з одного боку, «слабким місцем» осіб з АП, з іншого боку – саме вони можуть розглядатись у якості протективних чинників у контексті розвитку адикції (Леонт'єв, 2019, Макашова, 2017, Самара, 2015, Щербина, 2004). Дослідники, які вивчали специфіку СЖО підлітків з АП (Verdibayeva et al., 2019) встановили, що такі підлітки відрізняються від однолітків, насамперед, зниженими показниками аспектів локусу контролю (локусу контролю-Я та локусу контролю-життя), несформованими цінностями спілкування, такими як відстоювання своєї думки, чесність та обережність, а також недостатністю цінності волі та взаємозв'язку інструментальних цінностей та відповідальності.

Макашова (2019) виявила, що при хімічній адикції зменшені показники ОЖ та СЖО, порушене сприйняття часу свого життя, підвищені деструктивні орієнтації, такі як конфронтаційний копінг, втеча від проблем, а такі конструктивні орієнтації, як орієнтація на вирішення проблем, прийняття відповідальності та позитивна переоцінка ситуації, мають свої особливості.

Темиргалиєва (2019) запропонувала розглядати у якості психологічних детермінант АП тип особистісної ідентичності, цінності, СЖО, спосіб реагування на ситуацію фрустрації, копінг-стратегії, нарцисичні риси особистості, особливості менталізації. Дослідниці вдалось виявити відмінності за цими детермінантами між групами осіб, які 1) практично не вживають психоактивні речовини (ПАР), 2) регулярно вживають ПАР без виникнення залежності, 3) є залежними від ПАР в активній стадії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, на сьогоднішній день є достатня кількість публікацій, у яких висвітлюється роль психологічних чинників АП, у тому числі, ОЖ й СЖО, а також особистісних властивостей. Разом з тим, слід зазначити, що більшою мірою існуючі дослідження фокусуються на аспектах сформованої АП, проте рідше торкаються схильності до АП. Існуючі ж дані у цьому аспекті розгляду суперечливі та неузгоджені (Thombs, Osborn, 2019). В існуючих дослідженнях найчастіше в центр уваги потрапляють аналіз рівня параметрів АП та її чинників, а також взаємозв'язки АП з особистісними властивостями (Tacheva, Ivanov, 2021). При цьому слід зазначити недостатню кількість досліджень, у яких подається аналіз латентних змінних у структурі як власне АП, так і схильності до неї.

Метою даної статті є аналіз схильності до АП та встановлення її зв'язків з СЖО та особистісними властивостями.

У якості окремих завдань дослідження постали:

- виявлення рівня та частоти схильності до різних видів АП у вибірці;
- встановлення відмінностей у схильності до АП та особистісних властивостях у осіб з різним рівнем ОЖ;
- аналіз зв'язків схильності до АП з СЖО та особистісними властивостями;

- встановлення факторної структури схильності до АП.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження. Слід зазначити, що терміни «адикція» та «АП» є ширшими, ніж відповідно терміни «залежність» чи «залежна поведінка»: адикція, як правило, містить аспекти залежності, але не обмежена лише цими аспектами. Тим не менш, навіть фахівці часто вживають ці терміни як синоніми. Ми у даній роботі користуємось переважно терміном «АП», хоча використовуємо методику, яка містить термін «залежність» у своїй назві: ця розбіжність у контексті завдань нашого дослідження є непринциповою. Автор методики не розмежовує ці поняття і, судячи зі всього, також вживає їх як синонімічні.

Для досягнення мети роботи ми використали такі методи: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових даних щодо схильності до АП та її психологічних чинників; емпіричні: «Методика діагностики схильності до 13 видів залежності» (Г.В. Лозова, 2007); «П'ятифакторний опитувальник особистості (5PFQ)» (адаптація А. Хромова, 2000); «Тест СЖО» (адаптація Д. Леонтьєва, 2000).

Також було використано методи математико-статистичної обробки даних: критерій Шапіро-Уїлка для перевірки даних на нормальність розподілу; аналіз описових статистик, непараметричні методи кореляційного аналізу (коефіцієнт кореляції Спірмена) та виявлення міжгрупових відмінностей (критерій Манна-Уїтні), експлораторний факторний аналіз.

Статистичний аналіз здійснювався за допомогою пакету програм IBM SPSS Statistics 22.

Виклад основного матеріалу. *Вибірка та процедура дослідження.* Дослідницька вибірка складалася з 48 осіб, які відгукнулись на пропозицію участі в онлайн-дослідженні. Досліджуваним пропонувалися питання трьох методик, які були об'єднані та запропоновані учасникам у форматі Google-форми. Пропозицію взяти участь у дослідженні було розповсюджено у мережі Internet за допомогою месенджера «Telegram». Дослідження проводилось на добровільній основі, респонденти були поінформовані, що опитування є повністю конфіденційними та анонімним.

У даному дослідженні взяли участь 32 жінки

(66,7% від загальної кількості досліджуваних) та 16 чоловіків (33,3%). Більшість учасників – студенти, чий віковий діапазон був від 15 до 30 років. При цьому вік 21 досліджуваного (43,8%) становив 20 років, 14 досліджуваних (29,2%) – 19 років; ще 8 досліджуваних (16,7%) – 21 рік. Тобто 89,7% досліджуваних – це особи віком від 19 до 21 року.

Спочатку ми перевірили отримані результати на нормальність розподілу. Оскільки обсяг нашої вибірки (48 осіб) знаходиться в межах від 8 до 50 осіб, доречним є застосування критерію Шапіро-Уїлка. Він дозволяє перевірити нульову гіпотезу про відповідність емпіричного розподілу нормальному. Для встановлення відповідності нормальному розподілу рівень значимості даного критерію p має бути більшим за 0,05. Якщо p менший за 0,05, приймається альтернативна гіпотеза – про ненормальність даного емпіричного розподілу.

Результати перевірки даних показали, що з «Методики діагностики схильності до 13 видів залежності» нормальному розподілу відповідають шкали «Любовна залежність» ($p=0,086$), «Харчова залежність» ($p=0,610$), «Трудова залежність» ($p=0,782$) та шкала «Загальна схильність до залежності» ($p=0,351$); з тесту СЖО – всі шкали, окрім «Результативності життя» ($p=0,020$), а саме: «Ціль в житті» ($p=0,536$), «Процес життя» ($p=0,600$), «Локус контролю-Я» ($p=0,476$), «Локус контролю-життя» ($p=0,190$) та «Загальний показник ОЖ» ($p=0,949$). З опитувальника 5PFQ нормальному розподілу відповідають такі шкали: «1.1. Активність-пасивність» ($p=0,085$), «1.2. Домінування-підпорядкованість» ($p=0,373$), «1.3. Товариськість-замкненість» ($p=0,212$), «1.4. Пошук вражень-уникнення вражень» ($p=0,170$), «1.5. Прояв почуття провини-уникнення почуття провини» ($p=0,102$), «1. Екстраверсія-інтроверсія» ($p=0,487$), «2.2. Співпраця-суперництво» ($p=0,216$), «2.3. Довірливість-підозрілість» ($p=0,206$), «2.5. Повага до інших-самоповага» ($p=0,059$), «2. Прихильність-відособленість» ($p=0,255$), «3.2. Наполегливість-відсутність наполегливості» ($p=0,138$), «3.4. Самоконтроль поведінки-імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($p=0,196$), «4.2. Напруженість-розслабленість» ($p=0,110$), «4.4. Самокритика-самодостатність» ($p=0,121$), «5.1. Цікавість-

консерватизм» ($p=0,183$) та «5.5. Пластичність-ригідність» ($p=0,237$).

Оскільки розподіл даних за більшістю шкал «Методики діагностики схильності до 13 видів залежності», а також істотна кількість шкал опитувальника 5PFQ та одна зі шкал тесту СЖО не відповідають параметрам нормального розподілу, нами було прийнято рішення про використання непараметричних критеріїв у подальших розрахунках.

Коротко розглянемо результати за окремими методиками, а потім проведемо факторний аналіз усього масиву даних. З мір центральних тенденцій для аналізу отриманих результатів було обрано медіану. Медіана ділить всю ранжовану сукупність на дві рівні частини, при цьому вона є нечутливою до викидів, на відміну від середнього арифметичного.

У табл. 1 наведено дані щодо медіан показників «Методики діагностики схильності до 13 видів залежності» та тесту СЖО.

Спочатку докладніше розглянемо результати за «Методикою діагностики схильності до 13 видів залежності», а потім проаналізуємо результати за тестом СЖО. Точніше розуміння отриманих результатів щодо схильності до АП забезпечує частотний аналіз її рівнів: у табл. 2 наведено види АП та частоту різних рівнів їх

Таблиця 1.

Медіани показників схильності до АП та СЖО

Показник	Медіана
Методика діагностики схильності до 13 видів залежності	
Залежність від алкоголю	13
Телевізійна залежність	6,5
Любовна залежність	13,5
Ігрова залежність	8,5
Залежність від міжстатевих стосунків	10
Харчова залежність	16
Релігійна залежність	5
Трудова залежність	13
Залежність від ліків	10
Залежність від комп'ютера	12
Залежність від куріння	5,5
Залежність від здорового способу життя	14,5
Наркотична залежність	9,5
Загальна схильність до залежності	15
Тест СЖО	
Ціль в житті	28
Процес життя	26
Результативність життя	23
Локус контролю-Я	18
Локус контролю-життя	29
Загальний показник ОЖ	91,5

вияву як загалом за вибіркою (% у вибірці), так і залежно від параметра статі – % від загальної кількості представників тієї чи іншої статі у вибірці (Ж % та Ч %).

знижки за цими трьома шкалами, у порівнянні з часткою жінок), «Залежність від комп'ютера» (частка чоловіків з високими показниками більша вп'ятеро, у порівнянні

Таблиця 2.

Частотний аналіз схильності до різних видів АП

Вид залежності/адиктивної поведінки: назви шкал	Низький рівень схильності			Середній рівень схильності			Високий рівень схильності		
	Ж %	Ч %	% у вибірці	Ж %	Ч %	% у вибірці	Ж %	Ч %	% у вибірці
Залежність від алкоголю	37,5	43,4	39,4	43,7	50,3	45,9	18,8	6,3	14,7
Телевізійна залежність	81,2	93,7	85,3	18,8	6,3	14,7	-	-	-
Любовна залежність	28,1	31,3	29,0	53,1	43,6	50,0	18,8	25,1	21,0
Ігрова залежність	90,7	74,8	85,3	9,3	18,9	12,6	-	6,3	2,1
Залежність від міжстатевих стосунків	72,0	62,4	68,6	28,0	31,3	29,3	-	6,3	2,1
Харчова залежність	9,3	25,1	14,3	68,8	43,6	60,5	21,9	31,3	25,2
Релігійна залежність	84,5	93,7	87,4	9,3	6,3	8,4	6,2	-	4,2
Трудова залежність	28,1	43,7	33,1	62,5	43,7	56,4	9,4	12,6	10,5
Залежність від ліків	62,5	81,1	68,5	28,1	18,9	25,2	9,4	-	6,3
Залежність від комп'ютера	46,9	31,3	41,5	46,9	37,4	43,8	6,2	31,3	14,7
Залежність від куріння	65,7	43,7	58,1	12,5	18,9	14,7	21,8	37,4	27,2
Залежність від здорового способу життя	21,8	43,6	29	68,8	56,4	64,7	9,4	-	6,3
Наркотична залежність	71,9	31,3	58,3	28,1	56,2	37,5	-	12,5	4,2
Загальна схильність до залежності	28,1	6,3	20,8	62,5	81,1	68,7	9,4	12,6	10,5

Примітка: У табл. 2 напівжирним шрифтом виділено ті частотні показники високого та середнього рівня схильності до певного виду АП, які у сумі дають більше 50%

У табл. 2 бачимо, що у кожного десятого досліджуваного (10,5%) рівень загальної схильності до АП є високим, а у більшості (68,7%) цей рівень є середнім. Отже, лише приблизно у 1/5 частини вибірки (20,8%) спостерігається низький рівень схильності до АП. 6 із 13 діагностованих видів залежності є більш «популярними», схильність до відповідних видів АП зустрічається більше, ніж у половини досліджуваних. Це алкогольна, любовна, харчова, трудова залежності, залежність від комп'ютера та залежність від здорового способу життя. Схильність до інших видів залежності та відповідної АП є істотно нижчою.

Звертають на себе увагу статеві розбіжності у вияві схильності до того чи іншого виду АП. Як можемо бачити у табл. 2, у чоловічій частині вибірки більше представлені високі показники за певними шкалами схильності до залежності, у той час як у жіночій частині – більше середніх показників схильності до певного виду залежності та відповідної АП. Таку картину можемо спостерігати за шкалами «Любовна залежність», «Харчова залежність», «Трудова залежність» (майже на третину більша частка чоловіків, які мають високі пока-

з відповідною часткою жінок). За деякими іншими шкалами спостерігається інша ситуація. Зокрема, за шкалою «Залежність від алкоголю» відсоток чоловіків з середнім показником істотно вищий, ніж відповідний відсоток жінок, у той час як відсоток жінок з високим показником за цією шкалою майже втричі більший, ніж відсоток чоловіків (18,8 і 6,3 відповідно).

За шкалами «Ігрова залежність», «Наркотична залежність», «Залежність від куріння» істотно більше чоловіків як із середніми, так і з високими показниками. Слід зазначити, що і за шкалою «Загальна схильність до залежності» частка чоловіків з середніми та високими показниками значно більша, ніж частка жінок. За шкалами ж «Релігійна залежність», «Залежність від ліків», «Залежність від здорового способу життя» ситуація протилежна: схильність до цих видів АП, як можемо судити з результатів, є переважно «жіночою». «Телевізійна залежність» не представлена з високими показниками ні у чоловічій, ні у жіночій частинах вибірки: очевидно, складова поведінки, пов'язаної з пасивним переглядом телевізійних програм, в сучасному світі значно редукована. Показники за шкалою «Релігійна

залежність» теж є загалом невисокими.

У табл. 3 наведено показники, отримані за шкалами тесту СЖО, а також нормативні показники окремо для чоловіків і жінок (вказано середні арифметичні та стандартні відхилення). Застосування середнього арифметичного замість медіани обумовлено відсутністю більш широкого спектру розрахованих нормативних показників у наукових джерелах.

раховувались; по-друге, наша вибірка формувалась з осіб, які, очевидно, багато часу проводять у мережі Інтернет, що само по собі може бути проявом схильності до АП, яка, за даними багатьох авторів (Аймедов, 2012, Быкова, 2021, Макашова, 2017, Прокудин, 2013, Прялухіна, 2017, Самара, 2015), корелює з низькими показниками СЖО.

Також ми проаналізували рівень схильності до

Таблиця 3.

Показники шкал СЖО

Шкали	Чоловіки				Жінки			
	Нормативний показник		Емпіричний показник		Нормативний показник		Емпіричний показник	
	М	σ	М	σ	М	σ	М	σ
Ціль в житті	32,90	5,92	26,37	8,10	29,38	6,24	27,56	8,18
Процес життя	31,09	4,44	24,93	6,97	28,80	6,14	25,68	6,57
Результативність життя	25,46	4,30	20,31	7,27	23,30	4,95	21,43	5,27
Локус контролю-Я	21,13	3,85	17,68	4,67	18,58	4,30	18,56	4,66
Локус контролю-життя	30,14	5,80	26,31	7,03	28,70	6,10	28,53	7,06
Загальний показник ОЖ	103,10	15,03	85,50	22,68	95,76	16,54	89,93	18,70

З табл. 3 бачимо, що нашу вибірку склали особи чоловічої статі, у яких відрізняються від нормативних у бік зменшення практично всі показники шкал тесту СЖО, включаючи загальний показник ОЖ, та жінки, у яких відмінності від нормативних менш істотні, хоча також дещо нижчі нормативних. Пояснення цих фактів має спиратись на додаткову інформацію щодо досліджуваних, яка при даному дослідженні не збиралась. Поки що можемо припустити, що, по-перше, на отримані результати може впливати той факт, що тест СЖО з відповідними нормативами було створено у 2000 р., а нові нормативні показники з тих пір не роз-

АП у залежності від рівня ОЖ досліджуваних. Для цього вибірку було розділено на 2 групи: 1) досліджуваних з показником за шкалою ОЖ, який є не нижче середнього рівня, 2) досліджуваних з низькими показниками за даною шкалою (нижче середнього рівня). ОЖ визначалась за допомогою тесту «СЖО». До групи 1 увійшли 33 особи; до групи 2 – 15 осіб. Медіани, а також значимі розбіжності (їх було враховано за допомогою критерія Манна-Уїтні) за шкалами «Методики діагностики схильності до 13 видів залежності» та опитувальника 5PFQ відображено у табл. 4.

Отже, як бачимо у табл. 4, рівні схильності до

Таблиця 4.

Відмінності у схильності до АП та особистісних властивостях у осіб з різним рівнем ОЖ

Назва Шкали	Медіана у групі з низькою ОЖ	Медіана у групі з ОЖ, вище середнього	U	Значимість
Любовна залежність	16	12	- 2,252	0,024
Залежність від комп'ютера	15	10	- 2,903	0,004
Загальна схильність до залежності	17	13	-3,245	0,001
1.2. Домінування – підпорядкованість	8	11	-3,116	0,004
1.4 Пошук вражень - уникнення вражень,	7	9	-2,523	0,012
1. Екстраверсія - інтроверсія	42	50	-2,638	0,008
3.2. Наполегливість - відсутність наполегливості	8	11	-2,602	0,009
3.3. Відповідальність - безвідповідальність	9	12	-2,747	0,006
4.1. Тривожність - безтурботність	13	11	-1,995	0,046
4.2. Напруженість - розслабленість	11	10	-2,022	0,043
4.3. Депресивність - емоційна комфортність	12	11	-2,762	0,006
4.4. Самокритика - самодостатність	12	9	-3,767	0,000
4. Емоційна нестійкість - емоційна стійкість	59	53	-2,661	0,008
5.1. Цікавість - консерватизм	9	12	-3,337	0,001
5.3. Артистичність - відсутність артистичності	12	14	-2,171	0,030
5.4. Сенситивність - нечутливість	11	12	-2,156	0,031
5. Експресивність - практичність	56	62	-2,964	0,003

любовної залежності та схильності до залежності від комп'ютера (від інтернету, соціальних мереж), а також загальний рівень схильності до залежності є вищими у групі з низьким рівнем ОЖ.

За даними, отриманими за допомогою опитувальника 5PFQ, група із середнім показником ОЖ виявила такі особистісні якості, як домінування, пошук вражень та загалом виявилась більш екстравертованою, в порівнянні з іншою групою, у якій ОЖ нижча. Також група з вищою ОЖ виявилась більш наполегливою та відповідальною; їй більш притаманні такі якості як цікавість, артистичність, сенситивність. Загалом, особи, що до неї увійшли, є більш відкритими досвіду (експресивними). Своєю чергою, групі з низьким показником ОЖ притаманні такі якості, як тривожність, депресивність, самокритичність та напруженість. Загалом, особи, що увійшли до групи з низькою ОЖ, є більш емоційно нестійкими, в порівнянні з особами з вищою ОЖ.

Доповнюють інформацію про схильність до АП у зв'язку з рівнем СЖО дані, отримані при розрахунку кореляцій, отриманих за допомогою коефіцієнта Спірмена. Основою для побудови кореляційної матриці стали лише ті шкали, за якими при порівнянні груп з різним рівнем ОЖ виявлено статистично значимі відмінності. У табл. 5 відображено найбільші з отриманих показників коефіцієнта кореляції, які, у той же час, відбивають зв'язки на рівні закономірності (** позначено рівень значимості $p \leq 0.01$).

З табл. 5 можемо бачити, що найвищі показники кореляції отримано зі шкалами «Залежність від комп'ютера» та «Загальна схильність до залежності». Всі отримані кореляції є оберненими. Отже, схильність до залежності від комп'ютера, яка включає аспекти залеж-

ності від інтернету, залежності від соціальних мереж тощо, та загальна схильність до залежності обернено пов'язані зі всіма шкалами СЖО та загальним показником ОЖ. Крім цього, схильність до залежності від комп'ютера обернено пов'язана зі шкалою «Наполегливість-відсутність наполегливості», а загальна схильність до залежності – також обернено пов'язана зі шкалами «Домінування-підпорядкованість» та «Відповідальність-безвідповідальність» опитувальника 5PFQ.

З метою встановлення латентних змінних у структурі АП нами було використано факторний аналіз. Було розроблено факторну модель, яка стала основою для висування нових гіпотез стосовно взаємозв'язків між різними видами АП та СЖО. Тож даний тип факторного аналізу є експлораторним (пошуковим).

Змінні, які було використано при побудові факторної моделі, були такими: усі шкали «Методики діагностики схильності до 13 видів залежності», окрім шкали «Релігійна залежність», всі 6 шкал тесту СЖО і 3 шкали опитувальника 5PFQ: шкала 2 «Прихильність-відособленість», шкала 3 «Самоконтроль-імпульсивність» та шкала 4 «Емоційна нестійкість-емоційна стійкість» опитувальника 5PFQ. Рішення про використання саме таких змінних було прийняте з урахуванням наступних моментів. По-перше, кількість спостережень, на основі яких будувалась факторна модель, є відносно невеликим (48), тому кількість змінних також не має бути надто великою. По-друге, шкали «Релігійна залежність», «Екстраверсія-інтроверсія» та «Експресивність-практичність» в попередньо побудованих факторних моделях об'єднувалися в один фактор. По-третє, вони мали невисокі коефіцієнти спільності відносно головного компонента («Релігійна залеж-

Таблиця 5.

Кореляції показників схильності до АП з показниками СЖО та особистісних властивостей

Показники	Залежність від комп'ютера	Загальна схильність до залежності
Ціль в житті	-0,439**	-0,392**
Процес життя	-0,421**	-0,421**
Результативність життя	-0,383**	-0,370**
Локус контролю-Я	-0,520**	-0,464**
Локус контролю-життя	-0,498**	-0,508**
Загальний показник ОЖ	-0,475**	-0,488**
Домінування-підпорядкованість	-	-0,378**
Наполегливість-відсутність наполегливості	-0,420**	-
Відповідальність-безвідповідальність	-	-0,398**

ність» (0,654), «Екстраверсія-інтроверсія» (0,512), «Експресивність-практичність» (0,617)). Внаслідок цього показник міри адекватності вибірки становив лише 0,588.

Для перевірки доцільності використання обраних шкал для побудови факторної моделі ми скористалися мірою адекватності вибірки Кайзера-Мейера-Олкіна (КМО) та критерієм сферичності Бартлетта. КМО вказує на застосовність факторного аналізу до обраних змінних: показник цього критерія повинен бути більше за 0,5; при нижчих його значеннях використання факторного аналізу є недоречним. В нашому випадку КМО дорівнює 0,659, що можна вважати задовільним рівнем адекватності. Критерій сферичності Бартлетта, яким ми також скористувалися, вказує, наскільки кореляції відрізняються від 0. Якщо показник значимості p є меншим за 0,05, це засвідчує прийнятність проведення факторного аналізу. В нашому ж випадку показник p є меншим за 0,001, тож це свідчить про високий рівень прийнятності проведення даного виду аналізу.

При проведенні факторного аналізу було використано метод головних компонент, а видом обертання було обрано ортогональний метод варімакс. Частки дисперсії змінних, обумовлені сукупним впливом факторів, за майже усіма змінними, які використано для створення факторної моделі, знаходяться в діапазоні від 0,603 до 0,973. Виключення складають змінні «Телевізійна залежність» (0,527) та «Залежність від ліків» (0,574): частки їх дисперсії мають межові значення, однак дані змінні залишено у факторній моделі,

оскільки зазначені показники не виходять за допустимі, а також не чинять значного негативного впливу на міру адекватності вибірки. Нагадаємо, що чим ближче показник частки дисперсії до одиниці, тим вагоміша дана змінна для формування факторної моделі; якщо ж цей показник за певною змінною є нижчим за 0,5, відповідну змінну бажано видалити для покращення факторної моделі.

Для встановлення кількості факторів було використано метод Кайзера та графік «кам'янистого осипу» Кеттелла.

У табл. 6 відображено пояснену сукупну дисперсію компонент до та після обертання.

Для визначення кількості факторів методом Кайзера слід звернути увагу на суми квадратів навантаження, а саме, на кількість сум квадратного навантаження, яке є більшим за 1 і відповідає за оптимальну кількість факторів. Як бачимо з табл. 6, кількість компонент, початкові власні значення яких вищі за 1, рівна 7. Це перший критерій, який свідчить про 7 як оптимальну кількість факторів. Також в табл. 6 слід звернути увагу на наступні два показники: відсоток загальної дисперсії та кумулятивний відсоток. Перший показник вказує на те, скільки відсотків від загальної дисперсії пояснює кожен фактор. Так, фактор 1 пояснює 29,361 % загальної дисперсії, фактор 2 – 11,293 %, фактор 3 – 9,959%, фактор 4 – 7,889%, фактор 5 – 6,579% , фактор 6 – 6,230%, фактор 7 – 6,128%.

Для покращення моделі за рахунок досягнення вищої кореляції змінних, які формують певний фактор, саме з цим фактором та нівелювання їх зв'язків з інши-

Таблиця 6.

Пояснена сукупна дисперсія

Компонент	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень добування			Суми квадратів завантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Сумар-ний %	Всього	% дисперсії	Сумар-ний %	Всього	% дисперсії	Сумар-ний %
1	6,459	29,361	29,361	6,459	29,361	29,361	5,898	26,808	26,808
2	2,485	11,293	40,654	2,485	11,293	40,654	2,276	10,346	37,155
3	2,191	9,959	50,613	2,191	9,959	50,613	2,000	9,093	46,248
4	1,736	7,889	58,502	1,736	7,889	58,502	1,887	8,579	54,827
5	1,447	6,579	65,081	1,447	6,579	65,081	1,702	7,737	62,564
6	1,371	6,230	71,311	1,371	6,230	71,311	1,681	7,640	70,204
7	1,348	6,128	77,439	1,348	6,128	77,439	1,592	7,235	77,439
8	,873	3,968	81,407						
...
22	,014	,062	100,000						

ми факторами було застосовано метод ортогонального обернення. Як видно зі стовпця «Суми квадратів навантажень обернення», після обернення відсотки дисперсії, які пояснюються кожним окремим фактором, зазнали певних змін у бік більшої збалансованості пояснення факторами. Кумулятивний відсоток вказує на якість факторної моделі, тобто скільки відсотків загальної дисперсії пояснює кумулятивне значення всіх визначених факторів (значення якості моделі). Якщо дане значення є більшим за 50%, можна говорити про доволі

Власні значення

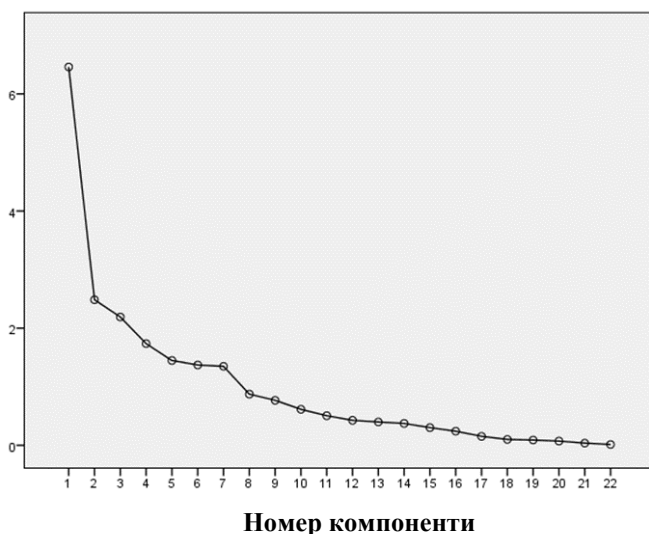

Рис. 1. Графік «кам'янистого осипу»

якісну модель. У нашому випадку значення має 77,439%, що є досить якісним результатом.

Нижче, на рис. 1, показано графік «кам'янистого осипу» Кеттелла, на якому також видно, що спадання власних значень значно сповільнюється після сьомої компоненти.

Таким чином, було прийнято рішення про побудову семифакторної моделі. У табл. 7 подано остаточно матрицю компонент після обернення.

Коротко проаналізуємо отримані фактори та спробуємо на основі даної факторної структури висунути гіпотези стосовно зв'язку між змінними.

До фактора 1, який ми назвали «Осмишеність як протективний чинник», увійшли всі шість шкал тесту СЖО – у якості позитивного полюсу фактора – та шкали «Залежність від комп'ютера» та «Загальна схильність до залежності» – у якості негативного полюсу. Можемо зробити припущення про те, що низький рівень ОЖ призводить до виникнення ризику розвитку певного виду АП. При цьому схильність до залежності від комп'ютера є найбільш вірогідним корелятом низького рівня ОЖ, що підтверджується результатами недавніх досліджень інших авторів (зокрема, Быкова, 2021).

До фактора 2 «Хімічні адикції» увійшли «класичні» види адикції, пов'язані із залежністю від алкоголю, тютюну та наркотичних речовин. Очевидно,

Таблиця 7.

Повернута матриця компонент

Змінні	Компоненти						
	1	2	3	4	5	6	7
Загальний показник ОЖ	,978						
Процес життя	,918						
Локус контролю-життя	,904						
Результативність життя	,881						
Ціль в житті	,878						
Локус контролю-Я	,870						
Залежність від комп'ютера	-,585						
Загальна схильність до залежностей	-,485	,472					
Залежність від куріння		,883					
Наркотична залежність		,834					
Трудова залежність			,735				
Самоконтроль - імпульсивність			,731				
Ігрова залежність			-,675				
Залеж. від здорового способу життя				,817			
Залежність від ліків				,668			
Телевізійна залежність				,559			
Харчова залежність					,820		
Емоційна нестійкість-стійкість					,754		
Залеж. від міжстаттевих стосунків						,862	
Залежність від алкоголю		,511				-,565	
Прихильність-відособленість							,818
Любовна залежність							,716

латентною ознакою, спільною для цих змінних, є те, що всі вони вимірюють адикції хімічного виду, які відрізняються від нехімічних адикцій більш раннім виявом, усвідомленням негативних наслідків залежності та впливом не лише на психічний, але й на соматичний стан адикта.

До фактора 3 «Самоконтроль» увійшли змінні, які дозволяють виокремити у якості латентної ознаки, спільної для них, високий рівень самоконтролю. Шкали «Трудова залежність» та «Самоконтроль-імпульсивність» створюють позитивний полюс, а шкала «Ігрова залежність» – негативний. Високий рівень самоконтролю пов'язаний зі схильністю до трудової залежності, що знаходить підтвердження у інших дослідженнях (Burke, 2006), а низький рівень самоконтролю – зі схильністю до ігрової залежності.

До фактора 4 «Здоров'я як надцінність» увійшли три шкали: «Залежність від здорового способу життя», «Залежність від ліків» та «Телевізійна залежність». Можемо припустити, що латентною для цих змінних ознакою є висока цінність власного самопочуття та здоров'я загалом. Те, що до даного фактора увійшла також шкала «Телевізійна залежність», може бути підставою для деяких припущень. Зокрема, можемо висунути гіпотезу про те, що схильність до телевізійної залежності пов'язана з надмірним прагненням до перегляду програм про здоров'я. З іншого боку, схильність до телевізійної залежності також може бути відображенням певної конфігурації особистісних диспозицій, спільних для неї, схильності до залежності від здорового способу життя та схильності до залежності від ліків. Проте ці припущення потребують подальших досліджень для їх перевірки.

До фактора 5, названого нами «Заїдання емоційної нестабільності» увійшли з позитивними значеннями змінні, представлені шкалами «Харчова залежність» та «Емоційна нестійкість-емоційна стійкість». Отже, основуючись на цьому результаті, можемо стверджувати, що зі схильністю до харчової залежності, яка може виявлятися в компульсивних як переїданні, так і недоїданні, пов'язаний високий рівень емоційної напруги. Цей результат узгоджується з даними, отриманими у дослідженні Schaumberg et al. (2020), у якому було показано, що фактори, пов'язані з тривогою, є предикто-

рами розладів харчової поведінки.

До фактора 6, який можемо назвати, за змінними, які його наповнюють, «Міжстатева залежність vs Алкогольна залежність», увійшли: «Залежність від міжстатевих стосунків» (позитивний полюс) та «Залежність від алкоголю» (негативний полюс). Залежність від міжстатевих стосунків в межах цього фактора неначе «витісняє» залежність від алкоголю. Можливим чинником їх взаємовиключення при схильності до АП (а не при сформованій АП) можуть слугувати певні особистісні особливості людини, як-от рівень екстраверсії-інтроверсії. Для осіб, схильних до алкогольної залежності, характерний високий рівень інтроверсії та відособленості (Прялухіна, 2017); соціум сприймається ними як джерело стресу (Zilberman, Yadid, Efrati & Rassovsky, 2020). Реалізація ж АП, проявом якої є залежність від міжстатевих стосунків, частіше за все тісно пов'язана з міжособистісним спілкуванням, що певною мірою потребує задіяння екстравертних рис.

Слід особливо наголосити на тому, що виявлене співвідношення між цими двома видами схильності характеризує вибірку не осіб зі сформованою адикцією, а осіб групи умовної норми, у яких тією чи іншою мірою відзначається схильність до АП того чи іншого виду.

Стосовно осіб зі сформованою алкогольною адикцією встановлено інше її співвідношення з сексуальною адикцією. Зокрема, Шельгін, Кузнецова (2008) виявили, що серед них частка осіб з сексуальною адикцією більша, ніж серед осіб групи умовної норми. Тобто у певній частині осіб з алкогольною адикцією з високою вірогідністю може спостерігатись також залежність від міжстатевих стосунків. Отже, отримані нами дані дозволяють зафіксувати відмінності щодо аспектів вживання алкоголю та міжстатевих стосунків на рівні схильності до АП та при сформованій АП. У осіб, що належать до групи умовної норми, при наявності схильності до одного з цих видів АП, схильність до іншого виду відсутня: якщо в особі є схильність до алкогольної адикції, то схильність до залежності від міжстатевих стосунків у неї відсутня. Однак з розвитком алкогольної адикції підвищується імовірність розвитку поєднаної з нею залежності від міжстатевих стосунків. Те саме стосується й схильності до залежності від міжна-

тевих стосунків.

Проте, враховуючи невеликий обсяг вибірки та ненормальність розподілу даних, отриманих за відповідними шкалами, зазначимо, що для підтвердження або спростування висловлених міркувань та гіпотез необхідне проведення додаткових досліджень.

Нарешті, до фактора 7 «Симбіотична любов» увійшли змінні «Прихильність-відособленість» та «Любовна залежність». В цілому, даний зв'язок можемо пояснити тим, що для людини зі схильністю до любовної адикції характерне встановлення симбіотичного зв'язку з любовним об'єктом або постійний пошук такого об'єкта (Короленко, Дмитриєва, 2001:73), а змінна «Прихильність-відособленість» якраз і містить особистісні якості людини, якій характерний пошук об'єкта любовної адикції.

Висновки. На основі отриманих результатів емпіричного дослідження можемо зафіксувати наступне.

- У кожного десятого досліджуваного (10,4%) рівень загальної схильності до АП є високим, у більшості ж досліджуваних (68,7%) – середнім; лише приблизно у 20,8% виявлено низький рівень схильності до АП. Схильність до алкогольної, любовної, харчової, трудової залежності, залежності від комп'ютера, залежності від здорового способу життя та до відповідних видів АП зустрічається більше, ніж у половини досліджуваних. Схильність до інших видів залежності та відповідної АП є істотно нижчою.

- Вияви схильності до певних видів АП відрізняються у чоловічій та жіночій частинах вибірки. За високими показниками схильності до любовної, харчової, трудової залежностей, майже на третину більша частка чоловіків, у порівнянні з часткою жінок; схильності до залежності від комп'ютера – частка чоловіків більша вп'ятеро, у порівнянні з відповідною часткою жінок. За шкалою «Залежність від алкоголю» відсоток чоловіків з середнім показником істотно вищий, ніж відповідний відсоток жінок, у той час як відсоток жінок з високим показником за цією шкалою майже втричі більший, ніж відсоток чоловіків (18,8 і 6,3 відповідно). За шкалами «Ігрова залежність», «Наркотична залежність», «Залежність від куріння», «Загальна схильність до залежності» істотно більше чоловіків як із середні-

ми, так і з високими показниками. Схильність же до релігійної залежності, залежності від ліків та від здорового способу життя є переважно «жіночою». Схильність до телевізійної залежності не виражена ні у чоловічій, ні у жіночій частинах вибірки.

- У осіб з низьким рівнем ОЖ схильність до любовної залежності, до залежності від комп'ютера (від інтернету, соціальних мереж), а також загальний рівень схильності до залежності є вищими. Особи з вищими показниками ОЖ відрізняються від осіб з нижчими показниками такими особистісними властивостями як домінування, пошук вражень, екстравертованість, наполегливість, відповідальність, цікавість, артистичність, сенситивність, експресивність. Низький показник ОЖ співвідноситься з емоційною нестійкістю, тривожністю, депресивністю, самокритичністю, напруженістю.

- Схильність до залежності від комп'ютера, яка включає аспекти залежності від інтернету, залежності від соціальних мереж тощо, та загальна схильність до залежності обернено пов'язані з цілями, процесом, результативністю життя, локусом контролю-я, локусом контролю-життя та ОЖ загалом. Крім цього, схильність до залежності від комп'ютера обернено пов'язана з наполегливістю, а загальна схильність до залежності – обернено пов'язана з домінуванням та відповідальністю.

- Факторна структура схильності до АП містить такі складові: «Осмишеність як протективний чинник»; «Хімічні адикції», «Самоконтроль», «Здоров'я як надцінність», «Заїдання» емоційної нестабільності», «Міжстатеві залежності vs Алкогольна залежність» та «Симбіотична любов».

Перспективи подальших розвідок. Підтвердження або спростування гіпотез, сформульованих у процесі аналізу результатів дослідження, потребують подальших розвідок. Насамперед це стосується гіпотез про різні співвідношення схильностей до алкогольної та сексуальної АП, з одного боку, та сформованих алкогольної та сексуальної АП – з іншого, а також про роль чинника екстраверсії-інтроверсії у формуванні цього співвідношення. Також перспективою подальших досліджень є перевірка припущення щодо спільних особистісних диспозицій схильностей до АП, у структуру

яких входять телевізійна залежність, залежність від
здорового способу життя та залежність від ліків.

References:

- Aimedov, K.V. (2012). Noohennyi nevroz yak tryher addyktivnoi povedinky [Noogenic neurosis as a trigger of addictive behavior]. *Tavrycheskyi zhurnal psykhatriy - Taurian Journal of Psychiatry*, 16 (3), 32-38. URL: <http://science.cfuv.ru/wp-content/uploads/2015/10/3-2012.pdf#page=32> [in Ukrainian].
- Berdibayeva, S. K., Mayemirov A. M., Garber A. L. Sakhiyeva F. A., Utebayeva A. T. & Berdibayev S. K. (2019). The psychological problems of teenagers with addictive behaviour: the role of life meaning strategies. *Bulletin of KazNU. The Journal of Psychology & Sociology*, 70 (3), 64-73.
- Brand, M., Wegmann, E., Stark, R., Müllere, A., Wölfling, K., ... & Potenza, M.N. (2019). The Interaction of Person-Affect-Cognition-Execution (I-PACE) model for addictive behaviors: Update, generalization to addictive behaviors beyond internet-use disorders, and specification of the process character of addictive behaviors. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 104, 1-10. DOI: 10.1016/j.neubiorev.2019.06.032
- Bykova, S. S. (2021). Issledovanie cennostnyh i smyslozhiznennyh orientacij u studentov s raznym urovnem internet-zavisimosti [Study of value and meaning life orientations in students with different levels of Internet addiction]. *Insajt - Insight*, 1 (4), 62-70. DOI: 10.17853/2686-8970-2021-1-62-70 [in Russian].
- Field M., Cox W. M. (2008) Attentional bias in addictive behaviors: A review of its development, causes, and consequences. *Drug and Alcohol Dependence*, 97 (1-2), 1-20. DOI: 10.1016/j.drugalcdep.2008.03.030
- Khromov, A.B. (2000). P'jatifaktornyĭ oprosnik lichnosti: Uchebno-metodicheskoe posobie [Five-factor personality questionnaire: Textbook]. Kurgan: Izd-vo Kurganskogo gos. Universiteta [in Russian].
- Korolenko, C. P., Dmitrieva, N. V. (2001). Psihosocial'naja addiktologija [Psychosocial addictology]. Novosibirsk: "Olsib" [in Russian].
- Leont'ev, D.A. (2000). Test smyslo-zhiznennyh orientacij (SZHO) [Life-meaning orientation test (LMOT)]. (2th edition). Moskva: Smysl [in Russian].
- Leont'ev, D.A. (2019). Psihologiya smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti [The psychology of meaning: the nature, structure and dynamics of meaningful reality]. (4th edition). Moskva : Smysl [in Russian].
- Lozovaja, G.V. (2007). Metodika diagnostiki sklonnosti k razlichnym zavisimostjam [Methods for diagnosing the tendency to various dependencies]. Proceedings from *Psihologicheskie osnovy pedagogicheskoy dejatel'nosti: materialy 34-j nauch. konf. kafedry psihologii SPbGUFK im. P.F. Lesgafta -*
- Makashova, O. V. (2017). Osobennosti zhiznennyh orientacij lic s himich-eskoj addikciej [Features of life orientations of persons with chemical addiction]. *Chelovek i obshchestvo - Person and society*, 2 (3), 36-39. DOI: 10.21661/r-462315 [in Russian]
- Nikolaeva, E. I., Kamenskaja, V. G (2011). *Addiktologija. Teoreticheskie i jeksperimental'nye issledovanija formirovanija addikcii* [Addictology. Theoretical and experimental studies of addiction formation]. Moskva: Forum [in Russian].
- Praluhina, A.V. (2017). Lichnostnye osobennosti molodyh ljudej, sklonnyh k alkogolizmu [Personal characteristics of young people prone to alcoholism]. Proceedings from *Kljuchevye problemy i peredovye razrabotki v sovremennoj nauke. Sbornik nauchnyh trudov po materialam I Mezhduнародnoj nauchno-prakticheskoy konferencii - Issues and Advanced Developments in Modern Science. Collection of scientific papers on the materials of the I International scientific-practical conference.* (pp. 85-89). Smolensk: OOO "NOVALENZO". [in Russian].
- Prokudin, I. A. (2013). Sootnoshenie smyslozhiznennyh orientacij i sklonnosti k zavisimomu povedeniju [The ratio of life-meaning orientations and propensity to addictive behavior]. *Akmeologija - Acmeology*, 1(45), 53-57. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sootnoshenie-smyslozhiznennyh-orientatsiy-i-sklonnosti-k-zavisimomu-povedeniyu> [in Russian].
- Samara, O. Ye. (2015). Osoblyvosti zhyttievkyh orientatsii u molodi z khimichnoiu ta nekhimichnoiu zalezhnistiu [Features of life orientations in young people with chemical and non-chemical dependence]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya 12. Psykholohichni nauky - Scientific journal of the M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 12. Psychological sciences.* 1(46). URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13250> [in Ukrainian].
- Schaumberg, K., Wonderlich, S., Crosby, R., Peterson, C., Le Grange, D., Mitchell, J. E., ... Bardone-Cone, A. M. (2020). Impulsivity and anxiety-related dimensions in adults with bulimic-spectrum disorders differentially relate to eating disordered behaviors. *Eating Behaviors*. DOI: 10.1016/j.eatbeh.2020.101382
- Shcherbyna, L. F. (2004). Dynamika smyslovykh struktur osib, zaleznykh vid psykhoaktyvnykh rechovyn, v protsesi psykholohichnoi reabilitatsii [Dynamics of sense structures among persons dependent on psychoactive substances during psychological rehabilitation]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Shelygin, K.V., Kuznecova, A.A. (2008). Psihologicheskie osobennosti seksual'noj addikcii u lic s alkogol'noj zavisimost'ju

[Psychological features of sexual addiction in persons with alcohol dependence]. *Narkologija - Narcology*, 2, 65-68. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_9944491_63965890.pdf [in Russian].

Tacheva Z., Ivanov A. (2021). Exploring the association between the "big five" personality traits and fatal opioid overdose: County-level empirical analysis. *JMIR Mental Health*, 8 (3), DOI: 10.2196/24939.

Temirgalieva, M. M. (2019). O psihologicheskikh determinantah dinamiki addiktivnogo povedenija [On the psychological determinants of the dynamics of addictive behavior]. *Lichnost' v menjajushhemsja mire: zdorov'e, adaptacija, razvitie: setevoj zhurn. - Personality in a Changing World: Health, Adaptation, Development: Network Journ.*, 7(2). DOI: 10.23888/humJ20192296-311 [in Russian].

Thege B. K., Horwood L., Slater L., Tan M. C., Hodgins D. C. & Wild T. C. (2017). Relationship between interpersonal trauma exposure and addictive behaviors: a systematic review. *BMC Psychiatry*, 17, 1-17. DOI 10.1186/s12888-017-1323-1.

Thombs, D. L., Osborn, C. J. (2019). *Introduction to Addictive Behaviors*. Fifth edition. New York: Guilford Press.

Zilberman N., Yadid G., Efrati Ya., & Rassovsky Yu. (2020). Who becomes addicted and to what? Psychosocial predictors of substance and behavioral addictive disorders. *Psychiatry Research*, 291. DOI: 10.1016/j.psychres.2020.113221

Liudmyla Krupelnytska

Sc.D. in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Acting Head of Department of Psychodiagnostics and Clinical Psychology, Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Anton Zagumenov

Student of Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

TENDENCY TO ADDICTIVE BEHAVIORS AND ITS LINK WITH LIFE-PURPOSE ORIENTATIONS AND PERSONAL TRAITS

ABSTRACT

The online study involved 48 people. The study was conducted using three methods: Method for diagnostics on tendency to 13 types of addiction (G. Lozova, 2007); Five-factor personality questionnaire (adaptation by A. Khromov, 2000); Purpose-in-Life Test (adaptation by D. Leontiev, 2000). The offer to participate in the study was distributed on the Internet using the Telegram-messenger. Among the subjects were 32 women and 16 men aged 15 to 30 years. 89.7% of respondents are persons aged 19 to 21 years. It was found that 10.4% of respondents

have a high level, 68.7% of respondents have average level and 20.8% of respondents have low level of general tendency to addictive behaviors.

Tendencies to Alcohol Addiction, Love Addiction, Food Addiction, Work Addiction, Computer Addiction, Addiction on Healthy Lifestyle occur in more than half of the subjects. Manifestations of tendency to certain types of addictive behavior differ in the male and female parts of the sample. According to the high rates of Tendencies to Love, Food, and Work Addictions, the proportion of men is almost one third higher than the proportion of women. According to the high rates of Tendency to Computer Addiction, the proportion of men is five times higher than the corresponding proportion of women. According to the Alcohol Addiction scale, the percentage of men with an average rate is significantly higher than the corresponding percentage of women, while the percentage of women with a high rate on this scale is almost three times higher than the percentage of men (18.8 and 6.3, respectively). On the scales Game Addiction, Drug Addiction, Smoking Addiction, General Addiction there are significantly more men with both medium and high rates. The Tendency to Religious Addiction, Drug Addiction and Addiction on Healthy Lifestyle is mostly "female". The Tendency to TV Addiction is not expressed in either the male or female parts of the sample.

It was found that people with a low level of meaningful in life have Tendencies to Love Addiction and Computer Addiction. Their level of General Tendency to Addictive Behavior is higher. People with a higher rate of meaningful in life differ from people with a low rate in such personal qualities as dominance, search for impressions, extroversion, persistence, responsibility, curiosity, artistry, sensitivity, expressiveness. A low rate of meaningful in life is associated with emotional instability, anxiety, depression, self-criticism, tension. It is established that the Tendency to Computer Addiction and the General Tendency to Addiction are inversely related to the goals, process, performance of life, locus of control-I, locus of control-life and meaningful in life; the Tendency to Computer Addiction is inversely related to persistence, and the General Tendency to Addiction is inversely related to dominance and responsibility. The factor structure of Tendency to Addictive Behavior contains the following components:

Meaning as a Protective Factor; Chemical Addictions, Self-Control, Health as Super-Value, Eating Your Emotional Instability, Intersexual Addiction vs Alcohol Addiction and Symbiotic Love.

Key words: addiction, tendency to addictive behaviors, dependence, life-purpose orientations, meaningful in life, personal traits, factor structure.

Крупельницька Людмила

Доктор психологічних наук, і.о. завідуючого кафедри психодіагностики і клінічної психології факультета психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, г. Київ (Україна)

Загуменов Антон

Студент факультета психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, г. Київ (Україна)

СКЛОННОСТЬ К АДДИКТИВНОМУ ПОВЕДЕНИЮ И ЕЕ СВЯЗЬ СО СМЫСЛОЖИЗНЕННЫМИ ОРИЕНТАЦИЯМИ И ЛИЧНОСТНЫМИ СВОЙСТВАМИ

АННОТАЦИЯ

В онлайн-исследовании приняли участие 48 человек. Исследование проводилось с помощью трех методик: Методика диагностики склонности к 13 видам зависимости (Г. Лозовая, 2007); Пятифакторный опросник личности (адаптация А. Хромова, 2000); Тест СЖО (Д. Леонтьев, 2000). Предложение принять участие в исследовании было распространено в сети Internet с помощью мессенджера «Telegram». Среди исследуемых было 32 женщины и 16 мужчин в возрасте от 15 до 30 лет. 89,7% испытуемых – лица в возрасте от 19 до 21 года. У 10,4% испытуемых установлен высокий уровень общей склонности к аддиктивному поведению, у 68,7% – средний; у 20,8% – низкий.

Склонность к алкогольной зависимости, любовной зависимости, пищевой зависимости, трудовой зависимости, зависимости от компьютера, зависимости от здорового образа жизни встречаются более, чем у половины испытуемых. Проявления склонности к определенным видам аддиктивного поведения отличаются в мужской и женской частях выборки. По высоким показателям склонности к любовной, пищевой, трудовой зависимостям, почти на треть больше доля мужчин, по сравнению с долей женщин; по аналогичным показателям склонности к зависимости от компьютера – доля мужчин больше в пять раз, по сравнению

с соответствующей долей женщин. По шкале «Зависимость от алкоголя» процент мужчин со средним показателем существенно выше, чем соответствующий процент женщин, в то время как процент женщин с высоким показателем по этой шкале почти втрое больше, чем процент мужчин (18,8 и 6,3 соответственно). По шкалам «Игровая зависимость», «Наркотическая зависимость», «Зависимость от курения», «Общая склонность к зависимости», как со средними, так и с высокими показателями существенно больше мужчин, чем женщин. Склонности к религиозной зависимости, зависимости от лекарств и от здорового образа жизни являются преимущественно «женскими». Склонность к телевизионной зависимости не выражена ни в мужской, ни в женской частях выборки.

Выявлено, что у лиц с низким уровнем осмысленности жизни склонности к любовной зависимости, к зависимости от компьютера, общий уровень склонности к зависимости выражены больше. Лица с более высокими показателями осмысленности жизни отличаются от лиц с низкими показателями такими личностными свойствами как доминирование, поиск впечатлений, экстравертированность, настойчивость, ответственность, любопытство, артистичность, сенситивность, экспрессивность. Низкий показатель осмысленности жизни соотносится с эмоциональной неустойчивостью, тревожностью, депрессивностью, самокритичностью, напряженностью. Установлено, что склонность к зависимости от компьютера и общая склонность к зависимости обратно связаны с целями, процессом, результативностью жизни, локусом контроля, локусом контроля-жизнь и общим показателем осмысленности жизни; склонность к зависимости от компьютера обратно связана с настойчивостью, а общая склонность к зависимости – с доминированием и ответственностью. Факторная структура склонности к аддиктивному поведению содержит следующие составляющие: «Осмысленность как протективный фактор»; «Химические аддикции», «Самоконтроль», «Здоровье как сверхценность», «Заедание эмоциональной нестабильности», «Межполовая зависимость vs Алкогольная зависимость» и «Симбиотическая любовь».

Ключевые слова: аддикция, склонность к аддиктивному поведению, зависимость, смысло-жизненные ориентации, осмысленность жизни, личностные свойства, факторная структура.

How to cite (як цитувати):

Krupelnytska, L., Zagumenov, A. (2021). TENDENCY TO ADDICTIVE BEHAVIORS AND ITS LINK WITH LIFE-PURPOSE ORIENTATIONS AND PERSONAL TRAITS. PSYCHOLOGICAL JOURNAL, 7 (6), 74-88. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.6.7> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 21.05.2021

Дата рекомендації до друку: 11.06.2021

Дата оприлюднення: 30.06.2021